

УДК 061.91(477):82-94(ГРУШЕВСЬКИЙ: І.КРИП'ЯКЕВИЧ)

*Інна ЗАБОЛОТНА***ПОЧАТОК СПІВПРАЦІ І. П. КРИП'ЯКЕВИЧА З
М. С. ГРУШЕВСЬКИМ**

М. С. Грушевський відіграв вирішальну роль у становленні І. П. Крип'якевича як ученого-історика. Це стосується участі І. Крип'якевича в роботі Наукового товариства імені Шевченка і його першої друкованої праці в академічному виданні "Записки НТШ" ще в студентські роки. Львівський професор підтримав і спрямував наукові зацікавлення юного дослідника, розкрив перед молодим науковцем значення історичного джерела в дослідженні минулого України. З цим пов'язані перша велика археографічна праця І. Крип'якевича "Матеріали до історії української козаччини" (1908), 8-й том фундаментальної серії "Жерела до історії України-Руси" і тема його докторської дисертації – "Козаччина і Баторієві вольності". У 20–30-ті роки Грушевський залучає свого талановитого учня, уже зрілого вченого, до активної співпраці з ВУАН.

Як свідчать листи М. Грушевського до І. Крип'якевича¹, теплі дружні стосунки між ними, сповнені взаємоповаги й довіри, зберігалися до самої смерті М. Грушевського. Знаком глибокої пошани і вдячності великому вчителю стала книга І. П. Крип'якевича "Михайло Грушевський. Життя й діяльність", що вийшла в 1935 році².

Шлях І. Крип'якевича в історичну науку проліг через глибокий інтерес до історії своєї батьківщини, палке бажання бачити її на гідному місці в світовій історії: "Хотів би м, щоби наша Русь-Україна стала найвисше зі всіх народів, щоби вивеслася над інших власними силами..."³.

Рішення стати істориком України визріло в юнака під час навчання в польській гімназії. Тут під впливом студентського руху 1901 р. приходить його національне самоусвідомлення: "Ми почули, що ми не лиш gente, но і natione Русини", – згадував І. Крип'якевич⁴. Образом й обуренням викликав у нього вияв шовінізму і зневаги до українського народу та його історії з боку вчителя історії поляка Клеменсеви́ча. Іван Крип'якевич згадував такий випадок: "Оповідаючи про Берестечко, звертався

¹ *Крип'якевич І. Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич: (За матеріалами неопублікованого листування й мемуарів) // Український історик. – 1991. – Ч. 1–2. – С. 31–36; Крип'якевич І. Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич: (За матеріалами неопублікованого листування й мемуарів) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Відп. ред. Я. Ісаєвич. – Львів, 2001. – С. 340–366.*

² *Крип'якевич І. Михайло Грушевський. Життя й діяльність. – Львів, 1935. – 63 с.*

³ Домашній архів І. П. Крип'якевича. – Папка № 324. – Щоденник І. П. Крип'якевича. 1903–1904 р.

⁴ Там само.

до мене: “Z jednej strony stanęła kultura Zachodu, a z drugiej dzicz Wschodu – a ty, Janie Krypiakiewicz, co na to?”⁵

У цей час гімназист знайомиться з науковою бібліотекою Товариства імені Шевченка, де бібліотекар Михайло Павлик, один із лідерів українського соціалістичного руху, позичив йому 47-й том “Записок НТШ”, в якому була стаття І. Франка “Козак Плахта”. Сам Крип’якевич відзначав: “Це наукове видання зробило на мене велике враження (я був тоді в VI кл.) і я рішив стати істориком України”⁶. У гімназіста з’явилась можливість і надалі користуватися послугами бібліотеки: “Від цього часу я постійно користувався книгами бібліотеки, і таким способом Павлик зв’язав мене з Нау[овим] товариством, – я за це йому повинен бути вдячний”, – згадував пізніше Крип’якевич⁷.

Юнак мріяв працювати в найавторитетнішій науковій організації Львова: “Війду зараз в першій році університетських студій до Наукового товариства Шевченка, і там буду працював, кілька стане сил...”

Тепер хочу приготувити ся до сього завдання...”⁸. Як видно, гімназист розуміє, що участь у діяльності Товариства потребує глибоких знань і серйозної підготовки. Він перечитує “Записки НТШ”, насамперед “Матеріали до історії України-Руси” М. С. Грушевського, висловлюючи захоплення ними⁹.

Прагнення бути корисним своєму народові остаточно визначає мету життя І. Крип’якевича: “Хоч я вихований на-пів по польски і в польській школі, хочу служити всіми силами Україні... Мі[й] головний намір і моя ціль на будучність: стати правдиво ученим істориком”¹⁰. Крім того, І. Крип’якевич намагається залучити до поглибленого вивчення історії своїх товаришів-гімназистів¹¹. Він навіть задумує створити “Науковий кружок учеників VII класи IV гімназії у Львові” і складає його статут за зразком НТШ¹², але проект “розвіявся якось”.

Відчуваючи брак наукового досвіду, І. Крип’якевич ще учнем наважується звернутися за методичними порадами до Михайла Грушевського. Як свідчить щоденник Івана Петровича, він планує написати лист М. Грушевському, в якому запитати: “...1) як вчитися історії, 2) які помічні науки (підручники!!), 3) і як ся приготувити до університета, 4) чи варто з практичних зглядів вчитися арабської мови, 5) цікаві, нерозв’язані питання”¹³.

Проте відправлення листа переносилося: “Мав я вже лист вислати, коли довідуся, що професор виїхав до Парижа, вернеться за місяць. Цілий місяць вичікування! Грушевський вернувся, посилаю кілька разів шліфований і переписуваний

⁵ Крип’якевич І. П. Спогади (Автобіографія) // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 8. – С. 84.

⁶ Там само. – С. 86.

⁷ Крип’якевич І. П. Словник моїх знайомих // Домашній архів І. П. Крип’якевича. – Папка № 297. (Аркуші без пагінації”).

⁸ Домашній архів І. П. Крип’якевича. – Папка № 324. – Щоденник І. П. Крип’якевича. 1903–1904 р. (Аркуші без пагінації”).

⁹ Там само (запис за четвер 2 квітня 1903 р.).

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само (запис: “Кудерявці. Неділя. 19 цвітня 1903. – Воскресеніє Христово”).

лист, прошу о відповідь *poste restante*¹⁴ під гаслом “Origo”... Ще пару днів нетерплячки, – відповідь надійшла...”¹⁵.

Сам лист Крип’якевича до Грушевського поки що виявити не вдалося, але поштова картка-відповідь М. Грушевського є в домашньому архіві Крип’якевича. Датована вона 19 травня 1903 р. Знаючи, що Грушевський приїхав до Львова з Парижа 15 травня¹⁶, доходимо висновку, що відповідь він написав одразу по приїзді, а Крип’якевич одержав її 23 травня¹⁷.

Університетський професор уважно і доброзичливо поставився до початківця. Він тактовно цікавиться рівнем підготовки “молодого адепта науки”: “мусів би знати, що читали”¹⁸. Даючи практичні поради, рекомендує простудіювати певні вітчизняні й зарубіжні праці, вказує на недослідженість XVIII і XIX ст. Бажаючи ближче познайомитися з допитливим юнаком, Грушевський запрошує його на бесіду: “без церемонії зголосіть ся до мене чи в Тов[ариство] ім. Шевченка, чи дома, а я радо послужу”¹⁹.

Відповідь Грушевського підбадьорила майбутнього історика, підтримала віру у власні сили та вплинула на організацію систематичної самоосвіти: “Письмо професора заспокоїло мене; дещо з вказаних книжок я вже читав, інші можна було відложити на пізніше. Спокійніше і більш систематично вів я далі свою самоосвітню працю...”²⁰

Публікований нижче лист спростовує відоме твердження, яке пов’язує початок знайомства М. Грушевського та І. Крип’якевича з навчанням останнього на підготовчих курсах перед вступом до Львівського університету. Текст документа подається максимально наближеним до оригіналу.

Документ є поштовою карткою, писаною рукою М. С. Грушевського.

ДОКУМЕНТ

Поки що потрібна Вам лектура; мусів би знати, що читали. Отже – цілу Історичну бібліотеку¹, мою Історію [України-]Руси², Істор[ію] літератури Огоновського³, з чужого, нпр. *Geschichte [des] Altertums* Ед[варда] Майєра⁴, Рим[ська] Історія Момзена⁵, Іст[орія] революції – нпр. Міньє⁶, і т[ак]е і[нше]. Найменше оброблені часи у нас – XVIII і XIX вік. В кождім разі порозуміватися легше устно, як письменно; без церемонії зголосіть ся до мене чи в Тов[ариство] ім. Шевченка, чи дома, а я радо послужу.

З поваж[аням] М. Грушевський
[На 17. V. 903⁷]

¹⁴ “Poste restante” (фр.) – “до запитання”.

¹⁵ Домашній архів І. П. Крип’якевича. – Папка № 324. – Спогади. 1931 р. – Арк. 69.

¹⁶ Там само. – Щоденник І. П. Крип’якевича. 1903-1904 р. (запис: “Кудерявці, понеділок 20 цвітня 1903 р.”).

¹⁷ Там само. – Папка № 324. – Спогади. 1931 р. (Львів, 26 травня 1903 р.).

¹⁸ Там само. – Щоденник І. П. Крип’якевича. 1903-1904 р. – Лист М. С. Грушевського до І. П. Крип’якевича.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само. – Спогади. 1931 р. – Арк. 71.

КОМЕНТАРІ

1. Руська Історична Бібліотека – серія праць з української історії, що видавалася Товариством прихильників української літератури, науки і штуки. З 1886 р. – в Тернополі (15 тт.), з 1894 перенесена до Львова, де її видавало до 1904 р. НТШ (9 т.).
2. Найвизначніша праця М. С. Грушевського “Історія України-Руси” (т. 1–10, в 13 кн., 1898–1937).
3. Огоновський Омелян (1833–1894) – український учений-філолог і громадський діяч. Найвідоміша праця “Історія української літератури” залишилася незавершеною (публікувалась у “Зорі” 1887–1894; видана окремо у тт. 1–6. – 1887, 1889, 1891, 1893–1894).
4. Мейер (Meyer) Едуард (1855–1930) – німецький історик стародавнього світу. Прибічник теорії циклічності історичного процесу, за якою античний світ пройшов через періоди феодалізму (гомерівський період) і капіталізму, які переживало й суспільство нового часу. Основна праця “Історія давнини” (“Geschichte [des] Altertums”) (5 тт., 1884–1902)).
5. Момзен (Mommsen) Теодор (1817–1903) – німецький історик античності, засновник теорій сучасного модернізму, циклізму і гіперкритицизму. Відводив виняткове значення в історії визначним особистостям. Головна праця – “Історія Риму” (“Romische Geschichte”) (Т. 1–3. – 1854–1857 (Т. 5. – 1885); рос. пер.: М., 1858. – Т. 1; М., 1861. – Т. 2; М., 1877. – Т. 3–4; М., 1885. – Т. 5).
6. Мінье (Mignet), Франсуа Огюст Марі (1796–1884) – французький історик, один з творців (поруч з Тьєррі, Гізо і ін.) напрямку в історіографії, що розглядав боротьбу класів як основний каталізатор історичних подій. Найкраща робота – “Історія французької революції” (в 2-х т., 1824, рос. пер. 1866–1867).
7. Напис олівцем рукою І. П. Крип’якевича. На поштовому штампі на зворотному боці картки вказана дата 19. V. 03. Ця сама дата наводиться і у спогадах історика 1931 р.

Домашній архів І. П. Крип’якевича. – Папка № 324. – Спогади. 1931. – Арк. 71.